

[ei »aloitti»] kokoustyöskentelyn.» Repeämät tästä käytännöstä eivät kuitenkaan ole kovin harvinaisia. Tavallisimpia ne ovat, kun subjekti seuraa verbin jäljessä, tähän tapaan:

»Kun setä saapui, oli kaikki kylän lapset häntä vastassa.»

»Ulkoministeri Shultzin vierailua ympäröi erittäin ankarat turvatoimet.»

Mutta tapaa samanlaista joskus silloinkin, kun subjekti on verbin edellä: »Askon kuljetukset pelaa» (huonekaluliikkeen mainoksesta). »Viksut pärjää aina» (kylmäkalustetehtaan lahjakoteloista). »Stereot olisi hänelle sopiva lahja.» Tavallista se on varsinkin kieltoverbin yhteydessä: »Tulokset ei olleet kehuttavia.»

Mistä tämä horjunta verbin yksikön ja monikon välillä johtuu, ja kuinka siihen olisi suhtauduttava tavallisen kielenkäyttäjän?

Kaikissa tämmöisissä tapauksissa on alun perin käytetty monikkoa. Sen osoittaa jo vanha kirjasuomi, joka on perustunut länsimurteiden, varsinkin lounaismurteiden kantaan. Samaan viittaavat, eräin poikkeuksin, suomen sukukieletkin. Tällainen predikaatin mukautuminen subjektin lukuun on maailman kielissä yleistä, vaikkei yksinomaista.

Jos kielen rakennetta ajatellaan ankaran taloudelliselta kannalta, verbin monikko on tavallaan liikanainen: se kertoo saman monikollisuuden, joka jo subjektissa tulee ilmi. Samalla se kyllä kytkee yhteen kuuluvat lauseenjäsenet toisiinsa kiinteämmin kuin muuten kävisi. Kielen rakenteessa on paljonkin tällaista jossain mielessä liikanaista kytkentää. Eihän tunnu taloudelliselta sanoa esim. »pienessä kaupungissa», kun oikeastaan riittäisi »pieni kaupungissa». Sillä lailla sanotaankin suomen etäsukukielissä. Unkarilaisittain: »egy kis városban» = »pieni kaupungissa», ei siis sijapäättettä toistaen »egy kisben városban».

Kehityksensä varrella kielet voivat muuttua sekä tällaista liikanaisuutta suosivaan että sitä supistavaan suuntaan. Suomessa ovat vanhasta tyypistä »miehet

»Firman kuljetukset pelaa»

1.

Kirjasuomen normaalin käytännön mukaan predikaattiverbi on monikossa, jos subjektikin on monikon nominatiivissa. Sanotaan siis: »Osanottajat *tulivat* [ei »tuli»] paikalle hyvissä ajoin ja *aloittivat*

tulevat» pitäneet parhaiten kiinni kieli-alueen lounaiset, kaakkoiset ja pohjoiset reunamat. Kielialueen sisuksissa – hämäläis-, savolais- ja pohjalaismurteissa – on tyyppi »miehet tulee» sitä vastoin yleinen, vaikka tuskin missään yksinvaltiias.

Murteittain tavataan erilaisia sekajärjestelmiä. Etelähämäläisessä Nurmijärven murteessa monikkomuodot ovat vähemmistönä, mutta kyllä niitäkin käytetään: »Lapset *molivat* siäl [savikuopassa].» Varma paikkansa niillä on seuraavan tapaisissa virkkeissä: »*Isännät istu* ikkunaviiäres ja *lukivate* sillo juu [jouluuamuna].» Lähinnä subjektia (*isännät*) oleva verbi on siis yksikössä, mutta seuraavan lauseen alussa subjektiksi ikään kuin varmistetaan uudestaan tuo monikollinen *isännät* käyttämällä verbin monikkomuotoa *lukivate*.

Murteiden kanta heijastuu myös nykypuhekieleen, mutta toisaalta siihen vaikuttaa kirjakielen perinne. Kaupunkilaiskieleessä yksikkö on tavallinen varsinkin nuorison keskuudessa; vanhemman väen puhekieleessä kuulee usein monikkoakin. Monikkoa käytetään muodollisissa puhe-tilanteissa mutta osaksi myös luontevan tuttavallisessa keskustelussa. Yksinomainen se tuskin missään enää on.

Olisiko kirjakielen ruvettava tässä kohden myötäilemään puhekieltä? Tuskin ainakaan niin kauan kuin merkittävä osa puhekielestäkin kannattaa tunnetta monikkomuotojen luontevuudesta. Kirjakielen ydintä järkyttävät muutokset eivät kieliyhteisön kannalta ole koskaan mutkattomia, eivät silloinkaan kun niiden tueksi voidaan esittää näennäisen järkeenkäypiä perusteita.

Valaiseva vertauskohta saadaan ruotsista. Puhekieleessä oli verbien monikkomuoto (*männens komma*) pyrkinyt vuosisatoja syrjäyttämään yksikön (*männens kommer*) tieltä. Viimeistään satakunta vuotta sitten yksikkö oli kaikessa puhekieleessä yksinomainen. Silti vasta 1900-luvun alussa eräät kirjailijat, kielentutkijoiden tukemana mm. Selma Lagerlöf, alkoivat suosia yksikköä monikon sijasta

– aluksi kaunokirjallisuuden repliikeissä.

Sukupolvea myöhemmin, 1930-luvulla, ne alkoivat yleistyä kaunokirjallisuuteen yleensäkin, 1940-luvulla varsinkin Tidningarnas Telegrambyrå:n omaksuman kannan johdosta myös lehtiteksteihin ja vähitellen yleisemminkin asiateksteihin. Kovin joutuisasti muutos ei nytkään käynyt. Kolmisen sukupolvea oli kulunut Selma Lagerlöfin ajoista, kun yksikkö 1960-luvun lopussa vihdoinkin kelpuutettiin monikkomuotojen viimeiseen linnakkeeseen, lakiteksteihin.

Kehitys oli pitkä, monipolvinen ja kieliyhteisön kannalta vaivalloinen. Silti ratkaisu oli monikkomuotojen sammuttua puhekielestä ajan oloon perusteltavissa. Meillä ei samanlainen reformi ole ainakaan vielä ajankohtainen; verbien monikkomuodot elävät yhä puhekieleessä, ja kirjakieleessä verbin yksikkömuodon käyttö monikon sijasta tajutaan arkiseksi tyylittelyksi, ellei suorastaan taitamattomuudeksi. Tietoinen tyylikeino se on sellaisen kielentaitajan kuin Antti Tuurin käsissä, ja niin se on ollut Askon ja Huurteen mainostajillekin.

Juuri mainoskieleessä tämä keino on ollut kauan käytössä; 1950-luvulla oli Helsingin lehtien takasivulla usein jonkin maalausporukan rempseä ilmoitus »Maalarit maalaa ja tapiseeraa». Tyylitehon tavoittelua osoittaa myös Askon ja Huurteen mainosten rentoileva sananvalinta: »kuljetukset pelaa», »viksut pärjää». Tietysti mainostajat olisivat voineet kirjoittaa normaalityylisittäin »kuljetukset toimivat», »nokkelat suoriutuvat», mutta kaipa he ovat laskeneet, että vain poikkeama tavanomaisimmasta säpsäyttää ihmistä ja työntää hänet pohjustamaan ostoaan huonekaluhallin viettelevään humuun tai pakastimien ja huurrearkkujen rauhoittavaan viileyteen.

2.

Predikaattiverbin yksikkö- ja monikkomuotojen käyttöä mutkistavat muutamat erityistapaukset.

Yksikön käyttö on luontevaa, nykyään miltei yksinomaista silloin kun subjektina on monikollinen erisnimi: »Keisarin uudet vaatteet» on Andersenin tunnetuimpia satuja, Yhtyneet Paperitehtaat on laajentanut tuotantoaan, Yhdysvallat harkitsee neuvottelukosketusta, Helsingin Sanomat kolahtaa postiluukusta joka aamu. Poikkeuksiksi jäävät enimmäkseen semmoiset tapaukset, joissa ajatuksen etualalle nousee erisnimen luontainen monikollisuus: Rajamäen Mieslaulajat pitivät (myös: piti) 40-vuotiskonsertin, Färsaaret käsittävät 24 saarta.

Tässä kohden kielitaju on parin sukupolven aikana muuttunut aika jyrkästi: vielä muutama vuosikymmen sitten oli normaalia sanoa »Yhdysvallat harkitsevat». Onpa käytäntö edennyt pitemmälekin: erisnimiä muistuttaviin yleisnimiin kuten laitosten yms. nimityksiin. Tavalliseksi on käynyt verbin yksikkö mm. puolustusvoimat-sanan seurassa: Puolustusvoimat uusii organisaatiotaan. Moitteetonta kieltä on silti jatkuvasti myös: puolustusvoimat uusivat. Ja sellaisessa lauseessa kuin »Valtiopäivät säätivät uuden lain» tuntuu monikko yhä luontevammalta kuin yksikkö »Valtiopäivät sääti». Aika omituiselta yksikkö vaikuttaa myös äskeisessä sanomalehtiotsikossa »Filmijuhlat muistelee Orson Wellesia» (HS 31. 8. 86).

Päinvastainen ilmiö, monikon aiheeton käyttö yksikön sijasta, on harvinaisempi: »Yhdeksän miestä hukkuivat meriturmassa», »Kaksi poikaa olivat lähteneet retkelle». Näissä on kirjoittaja tavoitellut korrektia kirjakieltä mutta eksynyt uralta. Yhdeksän miestä on kyllä merkitykseltään monikollinen sanaliitto. Mutta muodoltaan se on yksiköllinen, ja tällaisissa lukusanatapauksissa on muotoon perustuva verbin yksikkö vanhastaan voittanut merkityksen perusteella järkeilyn monikon.

Sama koskee sellaistakin lukusanaa kuin puolet. Vaikka se on muodoltaan monikollinen, verbi sen yhteydessä noudattaa muiden lukusanojen mallia. Siis:

Puolet paikoista oli jäänyt (ei: »olivat jääneet») tyhjiksi.

Lukusanarakenteissakin on kyllä erityistapauksia, joissa monikko on paikallaan. Silloin on kysymys tietystä, määräisestä joukosta. Kun sanotaan »Yhdeksän miestä hukkuu», on kyseessä epämääräinen, lukijan kannalta tietymätön joukko. Mutta toisaalta sanotaan myös »Kaksi supervaltaa eivät ole päässeet yksimielisyyteen liennytyksen keinoista». Ajatuksena on silloin, että nuo kaksi supervaltaa ovat kirjoittajan tai puhujan mukaan ainoat supervallat. Jos sanottaisiin »Kaksi supervaltaa ei ole päässyt yksimielisyyteen», supervaltojen joukko olisi epämääräinen; niitä voisi olla useampiakin kuin kaksi.

Hyvin selvästi tämä ero näkyy semmoisissa lausepareissa kuin »Hänen kuusi teostaan ovat olleet oikeita menekkiykkösiä» — »Kuusi hänen teostaan on ollut menekkiykkösiä». Jo sanajärjestys paljastaa, että edellisessä lauseessa ovat puheena kirjailijan kaikki teokset, jälkimmäisessä vain tietymätön joukko hänen teoksiaan.

Samasta syystä pyrkii verbi monikkoon sellaisissakin lausepareissa kuin »Neljä parasta arvaajaa saavat palkinnoksi mikrotieturin», »Kaksi ensimmäistä säettä jäivät virsikirjakomiteassa ennalleen». Kyseessä ovat tietyt arvaajat ja määräsäkeet; sen osoittavat jo rajoittavat sanat paras ja ensimmäinen. Näissä tapauksissa käytäntö tosin häilyy. Kun arvaajien ja säkeiden määräisyys on jo noiden rajoittavien sanojen takia ilmeistä, ei epäselvyyttä synny, vaikka käytetään yksikköäkin.

3.

Verbin yksikkö- ja monikkomuotojen käyttö on siis osaksi hyvinkin mutkikas ja hienosyinen ilmiö. Ja vielä on vastaamatta yksi kysymys: miksi tuntuu välttämättömältä sanoa »Oviin tuli väärät lukot» eikä monikkoa käyttäen »tulivat»?

Usein annetaan sellainen sääntö, että

tämäntapaisissa lauseissa yksikkö kuuluu *olla*-verbin yhteyteen silloin kun ohessa on omistajaa ilmaiseva adessiivisija. Siis: Näillä veronmaksajilla *oli* kaupungin suurimmat tulot. Tällaiset edut *on ollut* vain harvalla.

Sääntö on oikea; sitä tuskin tulee rikoneeksikaan muu kuin se, joka kirjoittaa kirjakieltä jotenkin korvattomasti, ikään kuin virheetöntä ilmaisua hapuilen. Mutta tällaisena sääntö ei riitä. Samaan tapaan kuuluu kirjakieleenkin yksikkö tuossa lauseessa »Oviin *tuli* väärät lukot», ja niin kuuluu myös seuraavissa:

»Pajuissa *on* isot kissat». — »Esityksiin *liittyy* lyhyet tiivistelmät.» — »Sellaisen miehen lapsiin *jää* isän merkit.» — »Alakerrasta *johtaa* ullakolle jyrkät portaat.» — »Näin *kehittyi* herrainpäivistä varsinaiset valtiopäivät.» — »Koivuun *on puhjennut* lehdet muutamassa päivässä.»

Tämmöisillä lauseilla on useitakin yhteisiä tuntomerkkejä. Lauseisiin ei kelpaa mikä tahansa verbi vaan tavallisesti vain sellainen, joka osoittaa olemassaoloa tai ilmaantumista, olemaan tulemistä. Lause ikään kuin marssittaa näyttämölle jotakin, minkä subjekti ilmaisee. Kieliopin nykyisen termistön mukaan lauseet ovat niin sanottuja eksistentiaalilauseita.

Eikä subjektiksikaan käy mikä hyvänsä sana. Subjekti ilmaisee tällaisissa lauseissa jonkinlaista jakamatonta kokonaisuutta. Sellainen on *valtiopäivät* (vain monikollisena käytetty sana) mutta lauseyhteydessään myös esim. *portaat, merkit, lehdet*. Ilmaisun luontevuus tuskin runnoutuisi, jos ne korvattaisiin sellaisilla yksiköllisillä sanoilla kuin »portaikko», »merkistö», »lehdistö» tai »lehtipeite»: Ullakolle *johtaa jyrkkä portaikko* jne.

Yhteistä noille subjekteille on myös tämä: kokonaisuus, jota ne ilmaisevat, on ennalta tuntematon, tietymätön. Näyttämölle tuodaan siis jotain uutta, joka vetää huomion puoleensa. Sanotaan »Vajassa *on* sukset» (jokin suksipari), vaikka useimmiten »Vajassa *ovat* kaikki etsimäsi *laatikot*» (tietty joukko laatikoita, ei kiinteä laatikosto).

Ja yhteistä on vihdoin sekin, että tällaisissa esittelylauseissa subjekti on melkein aina verbin jäljessä. Sekin selittyy luontevasti tuosta näyttämölle marssituksesta. Erityistapauksia ovat seuraavanlaiset: »Lyhyet tiivistelmät esityksiin kyllä *liittyy*» (lauseeseen sisältyy eräänlainen vastakohtaistus; ajatus on esim. se, ettei esittelmään liity muuta havaintoainesta). »Millaiset kannet siinä kirjassa *oli?*» (kysymyslause; kysymyssanan on pakko olla lauseen kärjessä).

Kummalta voi tuntua, että vastaavanlaiset yksikkömuotoiset lauseet voivat merkitä paitsi olemassaoloa ja ilmaantumista myös niiden vastakohtaa: olemattomuutta ja häviämistä. Nuori filosofi Oiva Ketonen on uransa alkutaipaleella kerran kirjoittanut näin: »Platonilla *oli* perusytälöt. — — Mutta häneltä *puuttui* päättelyn säännöt.» Lauseiden rinnakkaisuus jo paljastaa, mistä on kysymys: olemattomuuslause on merkitykseltään sillä lailla olemassaololauseen veroinen, että korva vetää senkin predikaattiverbin (*puuttui*) yksikköön. Yksikkö on tässä normaalisuomea, vaikkei monikkoakaan (*puuttuivat*) voi väittää kielenvastaiseksi.

»Kuusesta *on karissut* neulaset»: tässä taas häviämislause, jonka subjekti sitä paitsi on selvästi tuttu, ei tietymätön. Mallina ovat nyt olleet »Koivuun on puhjennut lehdet» -tyyppiset lauseet. Ilmaantuminen ja häviäminen ovat samanluonteisia tapahtumia.

Lauseet »Kaivutöissä *löytyi* vanhat kellariholvit» ja »Brasiliassa *syntynyt* seitoset» (lehtiotsikko) ovat tietysti ihan käypää kieltä. Näissä lauseissa ei voi ajatella verbiä monikkoon, ei vaikka subjekti pantaisiin verbin eteen.

Toisinaan kyllä näkee semmoisia otsikoita kuin »Kellariholvit löytyivät kaivutöissä» ja »Seitoset syntyneet Brasiliassa», mutta lukijaa ne pikemmin sumuttavat kuin valaisevat. Eiväthän kyseessä ole ennestään tunnetut holvit, joiden nyt ilmoitettaisiin löytyneen, eivätkä tutut seitoset, joiden ilmoitettaisiin syntyneen.

Ajatuksena on selvästi julistaa ennes-

Kielemme käytäntö

tään tietymättömien holvien ja seitosten ilmoilletulo. Ja suomelle luonteenomaisin keinoin sen saa sanotuksi vain näin: sieltä ja sieltä *löytyi* holvit, tuolla taas *syntyi* seitokset.

TERHO ITKONEN